

УДК 336.2

Особливості організації рейдерських захоплень підприємств в Україні

Яструбецька Л.С.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті обґрунтовано необхідність протидії протиправним захопленням вітчизняних суб'єктів господарювання. Розглянуто особливості організації рейдерських атак, зокрема основні етапи захоплення підприємства та чинники, які враховуються під час його планування. Охарактеризовано типові схеми та технології, що використовуються рейдерами. Розкрито напрями адміністративного тиску на суб'єкти господарювання в процесі рейдерського захоплення. Окреслено економічні, політичні, правові та соціально-психологічні наслідки рейдерства для розроблення ефективних заходів протидії йому в Україні.

Ключові слова: фінансова безпека суб'єктів господарювання, рейдерські захоплення підприємств, захист прав власників, схеми та технології рейдерства.

Яструбецкая Л.С. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ РЕЙДЕРСКИХ ЗАХВАТОВ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ

В статье обоснована необходимость противодействия противоправным захватам отечественных субъектов хозяйствования. Рассмотрены особенности организации рейдерских атак, в частности основные этапы захвата предприятия и факторы, которые учитываются при его планировании. Охарактеризованы типичные схемы и технологии, используемые рейдерами. Раскрыты направления административного давления на субъекты хозяйствования в процессе рейдерского захвата. Определены экономические, политические, правовые и социально-психологические последствия рейдерства для разработки эффективных мер противодействия ему в Украине.

Ключевые слова: финансовая безопасность субъектов хозяйствования, рейдерские захваты предприятий, защита прав собственников, схемы и технологии рейдерства.

Yastrubetska L.S. FEATURES OF RAIDER ATTACKS ON ENTERPRISES IN UKRAINE

The necessity of combating illegal seizure of national entities explained in the article. Considered the features of raider attacks including the main stages and the factors of capturing enterprise. Characterized schemes and technologies used by raiders. Presented areas of administrative pressure on business entities in the process of raider attacks. Outlined the economic, political, legal, social and psychological consequences of raider attacks in order to develop effective measures combating them in Ukraine.

Keywords: financial security of enterprises, protection of property rights, raiding, schemes and technologies of raider attacks.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У закордонній практиці поширеним способом забезпечення зростання компаній та розширення діяльності й сфер впливу на ринку є процеси злиття і поглинання, за допомогою яких ділові одиниці забезпечують, з одного боку, захист своїх інтересів, з іншого – конкурентні переваги.

Цивілізований розвиток бізнесу ґрунтується на рівноправному, за взаємною згодою сторін, злитті та поглинанні підприємств та власності різних форм. Консолідація бізнесу в Україні відбувається всупереч світовим закономірностям розвитку процесів злиття та поглинання і має свої характерні риси, серед яких ключовими є: слабка захищеність прав власників, значний вплив політичного складника на функціонування підприємництва в

країні, наявність корупційного складника у схемах перерозподілу бізнесу, а також низький рівень правової культури.

Сукупність перелічених чинників значно сприяла появі та поширенню в Україні рейдерства – особливого виду діяльності, за якого контроль над активами суб'єктів господарювання нерідко провадять із порушенням їхніх прав та інтересів. Зростання кількості рейдерських захоплень підприємств знижує рівень їх фінансової безпеки, негативно впливає не лише на їх інвестиційну привабливість, але й на розвиток економіки країни у цілому.

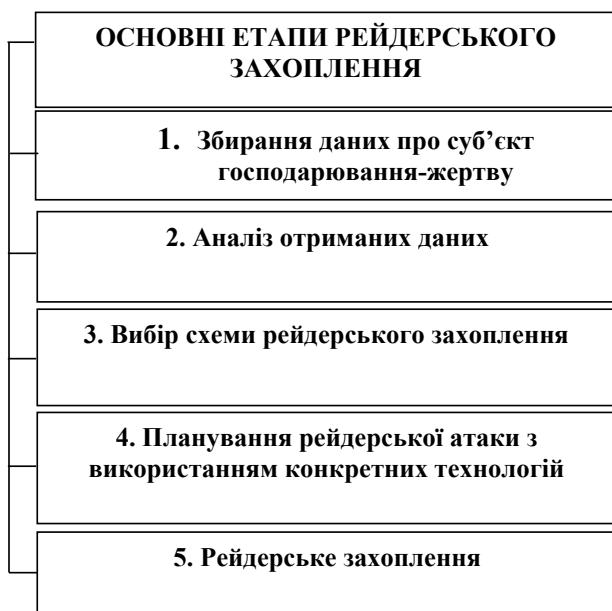
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемами рейдерства працювали вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема Я.В. Бережний, Ю.А. Берлач, З.С. Варналій,

І.А. Дмитрієв, Д.В. Зеркалов, В.Ю. Нестеренко, О.М. Юрченко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас низка теоретичних та практичних аспектів цієї складної проблематики ще потребує поглибленого дослідження з урахуванням значного зростання економічної злочинності та стрімкого розширення спектру загроз інтересам власників в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей організації рейдерських захоплень вітчизняних підприємств, зокрема чинників, які аналізує рейдер під час планування захоплення, схем та технологій, які використовуються рейдерами, для розроблення заходів із захисту прав та інтересів власників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характер дій з організації рейдерського захоплення суб'єкта господарювання може відрізнятися залежно від структури його статутного капіталу, фінансових можливостей рейдерів, фінансового стану підприємства-жертви, його готовності до опору та інших чинників. Водночас кожна рейдерська атака є ретельно спланованою операцією, що здебільшого складається з таких основних етапів (рис. 1).

Рис. 1. Основні етапи рейдерського захоплення суб'єкта господарювання

Реалізація рейдерської атаки розпочинається зі збирання й аналізу інформації про всі складники функціонування суб'єкта господарювання, зокрема фінансову та податкову звітність, матеріали управлінського обліку, статутні документи суб'єкта господарювання,

відомості з реєстру акціонерів (частка підприємства, яка припадає на середнього акціонера, список найбільших акціонерів, у тому числі їхні особисті дані), протоколи ради директорів, трудові договори; даних про особливості управління, фінансову політику, топ-менеджмент, активи та зобов'язання підприємницької структури.

Особливу увагу під час збирання інформації про суб'єкт господарювання приділяють даним, що компрометують його керівництво, та всім аспектам функціонування підприємства, що роблять його вразливим до дій зловмисників. Також рейдери оцінюють систему охорони суб'єкта господарювання, аналізують його здатність протидіяти можливому захопленню, зокрема досліджують можливість залучення суб'єктом господарювання для свого захисту судових органів і прокуратури, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Усі чинники, які аналізує рейдер перед захопленням жертви, умовно можна розділити на загальні умови функціонування, сильні та слабкі сторони підприємства (рис. 2).

Інформацію про суб'єкт господарювання можна отримати із зовнішніх та внутрішніх джерел. Інформацію із внутрішнього середовища суб'єкта господарювання отримують унаслідок несанкціонованого проникнення в його комп'ютерну мережу, сервери, системи зберігання баз даних; прослуховування розмов, отримання конфіденційної інформації за допомогою підкупу або шантажу працівників, а також зумисно впроваджених агентів у структуру суб'єкта господарювання-жертви.

Інформацію із зовнішнього середовища суб'єкта господарювання рейдери можуть отримати як із легальних, так і з нелегальних джерел (рис. 3).

Насамперед провадять пошук відкритої інформації, до якої є вільний доступ. Для цього рейдери виконують моніторинг довідників, повідомлень ЗМІ, аналізують матеріали презентацій, виставок і конференцій, у такий спосіб черпаючи інформацію про суб'єкт господарювання-жертву.

Також рейдери можуть одержувати конфіденційні дані, застосовуючи корупційні зв'язки з органами державної влади, зокрема ініціюючи різні перевірки. Інформацію про суб'єкт господарювання часто отримують через благодійні організації, а також постачальників і споживачів підприємства. Інколи для отримання конфіденційних даних про суб'єкт господарювання-жертву рейдери вдаються до

проведення фальшивих конкурсів, ведуть фіктивні перемовини про купівлю продукції або суб'єкт господарювання загалом.

Наступний етап рейдерської атаки – ретельний аналіз зібраної інформації про суб'єкт господарювання. Вивчають ринкову позицію суб'єкта господарювання, оцінюють його ринкову вартість, аналізують фінансовий

стан та інвестиційну привабливість. Важливу роль в аналізі функціонування суб'єкта господарювання відводять прогалинам та недолікам в організації фінансового менеджменту.

На підставі отриманих результатів аналізу вибирають схему рейдерського захоплення з плануванням конкретних технологій, які використовуватимуть.

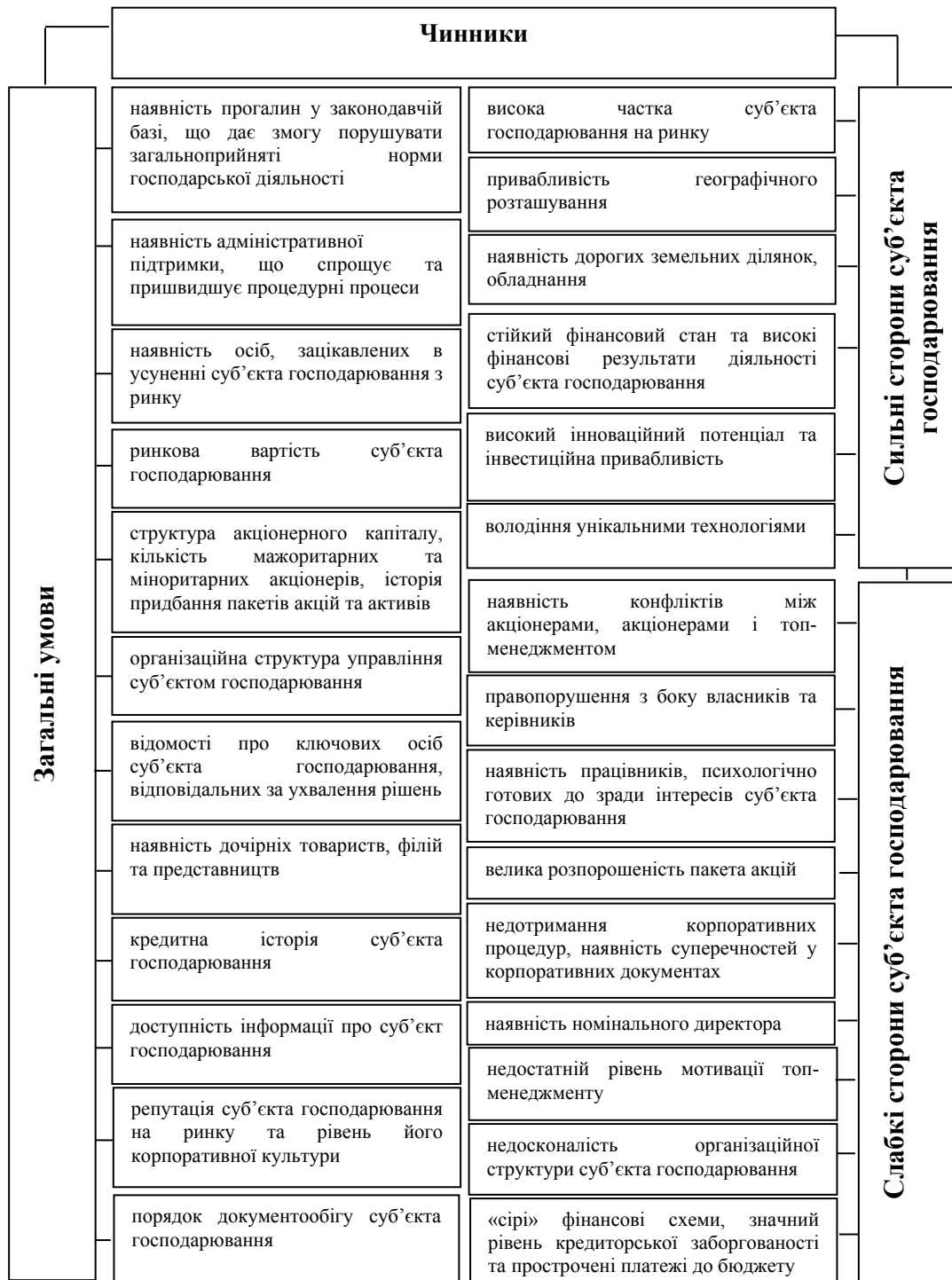

Рис. 2. Чинники, які аналізує рейдер перед захопленням суб'єкта господарювання

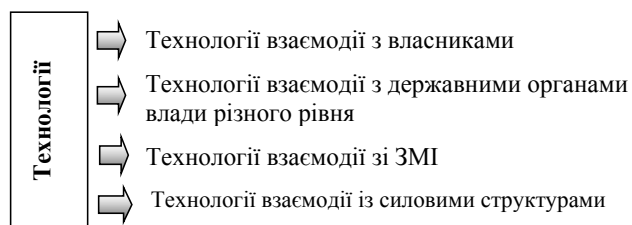

Рис. 3. Зовнішні джерела інформованості рейдера про суб'єкт господарювання

До типових схем рейдерських атак в Україні належать:

- рейдерство через акціонерний капітал, що здебільшого відбувається за наявності розпоршеного акціонерного капіталу;
- рейдерство через кредиторську заборгованість, що передбачає викуп рейдером зобов'язань суб'єкта господарювання та пред'явлення їх до одноразової оплати;
- рейдерство через органи управління, що може реалізуватися як за допомогою підкупу керівництва підприємства, так і шляхом запровадження контролю над ним шантажем, кримінальним переслідуванням та погрозами;
- позбавлення власності внаслідок оскарження результатів приватизації.

Під час рейдерського захоплення найчастіше використовують такі технології (рис. 4).

Рис. 4. Технології рейдерських атак

У ході рейдерської атаки передусім використовують технології взаємодії з власниками. Це різноманітні перемовини, що часто відбуваються з елементами психологічного тиску, зокрема залякування, шантаж тощо.

Крім того, рейдери активно застосовують технології взаємодії з державними органами.

Як зазначає О. Литвак, жодна рейдерська атака не закінчиться успішно, якщо вона не супроводжується прикриттям із боку державних структур, правоохоронців і суду [7, с. 40]. Якщо ж цього не відстежує місцева влада, то це свідчить або про забезпечення цими органами такого захоплення, або про їхню економічну некомпетентність, професійну непридатність [8, с. 67].

Основними цілями адміністративного тиску на товариство є створення умов, за яких:

- неможливе швидке виведення активів (досягають накладенням арешту на всі цінні активи товариства, а також заборонаю укладати господарські договори щодо відчуження чи обтяження активів тощо);
- ускладнено фінансово-господарську діяльність товариства та започатковано його фінансове виснаження (досягають збільшення кількості перевірок діяльності товариства з боку різних відомств, створенням перешкод в отриманні товариством дозвільних документів, анулюванням ліцензій, затримкою в розмитненні придбаних товариством за кордоном обладнання та товарів, відмовою в проведенні державної реєстрації тощо);
- унеможливлено для ключових акціонерів перерозподілити акції для захисту (досягається порушенням щодо таких акціонерів кримінальних справ тощо).

Виділяють такі основні напрями адміністративного тиску на суб'єкти господарювання, зокрема акціонерної форми власності в процесі рейдерського захоплення [2, с. 27–28]:

- кримінально-правовий – ініціювання порушення «замовних» кримінальних справ, у межах яких можуть накладати арешти на майно та застосовувати запобіжні заходи до окремих осіб – посадових осіб та ключових акціонерів товариства для психологічного тиску на них;
- податковий – організація податкових перевірок щодо товариства та його контрагентів, щоб скомпрометувати «жертву» та послабити фінансові надходження, залишаючи без коштів на захист;
- поліцейський – проведення низки перевірок стосовно осіб та товариства (тактика перевірки може бути різною залежно від виду діяльності);

- прокурорський – забезпечення протидії слідству в кримінальних справах проти рейдерів (перевірка, об'єднання та переміщення кримінальних справ для їх закриття або припинення провадження);
- контрольний – організація перевірок правил ведення товариством господарської діяльності, дотримання законодавства про охорону праці тощо;
- ліцензійний – організація документальних перевірок та перевірок дотримання умов ліцензування охоронних, юридичних та аудиторських підприємств, які в межах своїх функцій повинні гарантувати безпеку товариства (для їх нейтралізації);
- міжнародний – ужиття заходів щодо спрямування майнових суперечок за межі юрисдикції України;
- господарсько-процесуальний – ініціювання низки господарських позовів у різних

регіонах із певним періодом їхнього подання для не виграшу в суді, а створення безперервного потоку судових засідань (як забезпечення рішень, унаслідок ухвалення яких можуть накладати заборону на відчуження майна).

Механізм використання корупційної взаємодії з правоохоронними органами в ході рейдерського захоплення показано на рис. 5.

Особливе місце в процесі рейдерської атаки відводять технологіям взаємодії зі ЗМІ. Метою замовних рейдерських PR-компаній є формування вигідної для рейдерів громадської думки у вигляді об'єктивного обґрунтування зміни керівництва суб'єкта господарювання для його подальшого захоплення. Організовані рейдерами медійні заходи здебільшого спрямовані на компрометування керівництва суб'єкта господарювання-жертви для позбавлення його підтримки акціонерів.

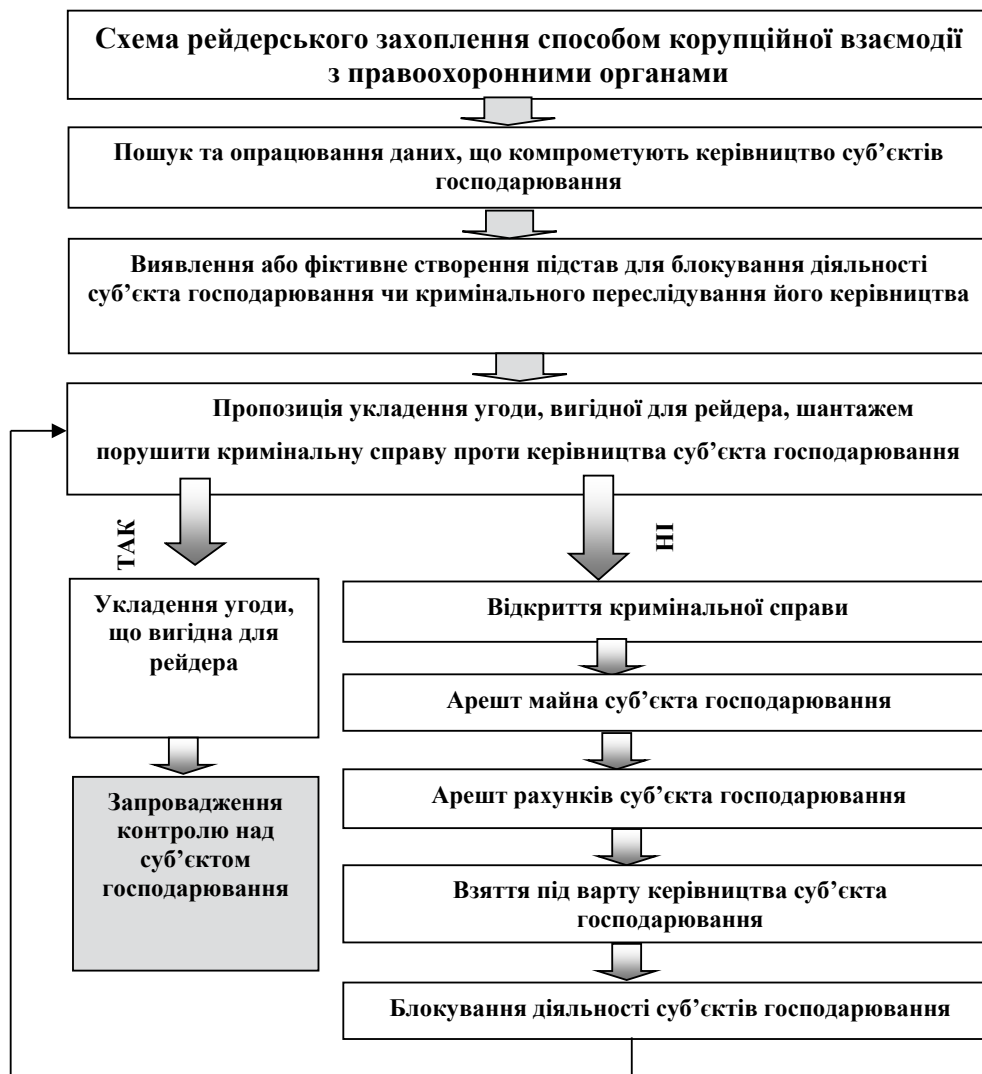

Рис. 5. Використання корупційної взаємодії з правоохоронними органами в ході рейдерського захоплення

Наприклад, PR-технологи рейдера розробляють матеріали, що дискредитують менеджмент підприємства-жертви та одночасно характеризують вигоди від зміни власника. Зокрема, у ЗМІ можуть поширювати неправдиву інформацію про незадовільний фінансово-господарський стан суб'єкта господарювання, невиконання ним зобов'язань перед контрагентами, анулювання ліцензій тощо.

Часто рейдери в процесі захоплення суб'єкта господарювання застосовують технології взаємодії із силовими структурами. Це, зокрема, стосується вчинення низки таких злочинів, як вимагання, примус до укладання угод, шахрайство, викрадення людей, знищення майна, залякування, фізичне насильство тощо.

Висновки з цього дослідження. Рейдерство супроводжується низкою негативних наслідків

економічного, політичного, правового та соціально-психологічного характеру, зокрема:

- погіршення інвестиційного клімату, що призводить до сповільнення темпів інвестиційного розвитку економіки;
- скорочення обсягів виробництва;
- масовий відтік капіталу за кордон;
- активізація процесів відмивання грошей, одержаних злочинним способом;
- дискредитація представників влади, правоохоронних органів і судів;
- підвищення рівня безробіття, зниження соціальних стандартів.

Стрімке поширення протиправних захоплень підприємств в Україні компрометує політику держави та підриває престиж країни на міжнародній арені, тому вимагає розроблення та застосування ефективних заходів щодо попередження та протидії рейдерству.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варналій З.С., Живко З.Б. Роль державних інституцій в удосконаленні державного регулювання у сфері протидії рейдерству / З.С. Варналій, З.Б. Живко // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – 2014. – № 154. – С. 12.
2. Гарагонич О.В. Етапи рейдерського захоплення акціонерних товариств / О.В. Гарагонич // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – № 3(28). – С. 27–28.
3. Дмитрієв І.А. Управління ризиком рейдерського захоплення підприємства : [монографія] / І.А. Дмитрієв, В.Ю. Нестеренко. – Х. : ХНАДУ, 2011. – 178 с.
4. Друзін Р.В. Засади забезпечення протидії недружньому злиттю і поглинанню підприємств / Р.В. Друзін // Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 5. – С. 36.
5. Єфименко А. Рейдерство, або ринок контролю / А. Єфименко // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 7–8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3072>.
6. Зеркалов Д.В. Рейдерство : [монографія] / Д.В. Зеркалов. – К. : Основа, 2011. – С. 19.
7. Литвак О. Проблема рейдерства очима кримінолога і цивіліста / О. Литвак, І. Кучеренко // Вісник Нац. академії прокуратури України. – 2010. – № 3(19). – С. 40–44.
8. Молодик В.В. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства в сфері захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності та протидії рейдерству : [наук.-практ. посіб.] / В.В. Молодик, О.О. Седлецький, О.З. Гладун. – К. : Алерта, 2013. – 144 с.
9. Нестеренко В.Ю. Рейдерство в Україні: оцінка сучасного стану, причини та перспективи розвитку / В.Ю. Нестеренко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2011. – № 1. – С. 20–23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/piprp_2011_1_6.pdf.
10. Юрченко О.М. Рейдерство в Україні / О.М. Юрченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2(28). – С. 81–82.